

Петко Р. Славейков

Две касти
или днешната екзархия и що ни
обещава тя

Ний сме доста пътя разправяли за черковното нашедвижение, за неговото черковно и политическо значение като събитие, ненадейно избухнало измежду онези на Изток религиозни, политически и социални обстоятелства.

При всичката ненавременност на това наше към подобни разисквания стремление – понеже казват, че истинното оценение на сегашното принадлежало само на по-добрите времена – ний сме засягали, колкото е било в силите ни, да мерим нашето настояще спрямо миналото и спрямо бъдещето ни и тъй да даваме на нашата публика колко-годе точни понятия за съвременното наше състояние и за големите интереси наши, които сме повикани да ги защитаваме и запазваме през тази голяма криза, която преминаваме. Ний обичаме да вярваме, че всички онези, до които достига гласът ни, без труд ще могат да разберат нашето уверение, че никога може би народ в началото на своето възраждане не е бивал изложен на толкова разни и опасни спънки и препятствия, не е бивал тъй обиколяван от толкова опропастителни обстоятелства и – млад още и неяс, при това и покрит с толкова рани – не е имал да пътува през един предел, толкова стръмен и каменит, и просечен с дълбоки провали, колкото българският народ.

И това наше вярвание, тази наша надежда, че ще ни разберат, дава ни дразновение да започнем да говорим за един предмет, за който не сме отваряли дума досега, но за който ни подсети днешното управление, по което е тръгнала новата наша, българска наричана, екзархия и нашето, народно наречено, духовенство.

Много излъгани би останали онези, които би помислили, че новото движение на българите е имало и има само черковен характер, т.е. че българите се подигнаха противу гръцкото духовенство само за простото удоволствие да заместят гръцките калугери с български.

Не! Тожа движение заключава в себе си до една степен и политически характер. Българският народ чрез установлението на една своя народна черква искал е и иска, защо да го крийме, да си установи и един вид народна самостоятелност, според както е позволено то в устройството на независимите черкви в османската държава.

И пак казваме: излъгани би останали онези, които би помислили, че новото наше движение има само черковен и политически характер, т.е. че българите са искали и искат да си установят само една народна черква и чрез това да се сдобият с някаква си по-особена като народ самостоятелност, също както са и гърците.

Не? Това движение освен черковен и политическимаше още и

социален характер. Българите искаха и искат да се отърват от развратното и с безбожнически дух надъханото гръцко духовенство, което разпространяваше съверията, от една страна, а разврата и безбожничеството, от друга, по нашето отечество, те искаха и искат да си установят едно, от народни хора, българи, състояще духовенство, което, като вземе пред очи примера и съдбата на гръцкото духовенство, да се въодушеви да стане тип на християнско благочестие и на народно-българска и човеческа добродетел.

Българският народ, когато дойде времето да се събуди от своето многовековно мъртвило, замисли за новото свое бъдуще един идеал, в който са изобразени всичките черти на един високо свободен, истински християнски и пълен с добродетели обществен живот без калугерократия и без аристократия.

Това може да се изпълни с надеждата, че неговото българско духовенство, което той посрещна с толкози преданост, с толкози любов и ентузиазъм, ще подаде то само най-напред ще да вземе върху себе си да представя възвишения идеал, който народът беше си въобразил изначало.

И нашето духовенство отговори ли на очакванията на народа?

Неговото поведение и пътят, по който тръгна то, обещава ли ни, че има да дочакаме едно възраждане на истинния християнски живот между нас, че има да видим укреплението на разклатените от гръцкото духовенство религиозни начала?

Преди да пристъпим да отговорим на тези питання, нашите читатели нека съизволят да дадат вниманието си на следующите размишления.

* * *

Человеческият разум не допууца съсловията (кастите), т.е. един ред членове на обществото, които да имат повече привилегии и права и някаква си самоволна власт над другия ред по-ниско стоящи членове на обществото. И както може да се мисли в началото – в предисторическите времена, в първобитните онези общински учреждения на човеческото поколение, съсловията не са съществували.

Но по-после, когато народите чрез разселенията дойдоха в междусобни стълкновения и откриха завесата на първата историческа епоха, която трае даже и до днес – измежду другите злини, които са породиха в тази епоха, явява се и началото на съсловията и кастите.

Най-напред виждаме, че се установява кастата на свещениците или

тълкувателите на религиозните тайни: покрай нея виждаме, че все да се въздига и да се утвърждава кастата на династиите; по-после виждаме, че из войните произлезе аристократската или в други народи военната наречена каста и пр. А простият народ, селското и долногражданското съсловие биде осъдено да се отрече от своите естествени права и да се подчини на трите първи касти, за да въздигне толкоз повече тяхното богатство, тяхната сила и епоха.

Както всичките народи, тъй и нашият не е можал да избегне от тази съсловническа зараза.

Освен другите беди и препятствия, на които е бил изложен нашият народ през времето на мрачната епоха на нашата история, той има да търпи още повече от върлуването на гръцкото калугерско съсловие и от българската аристокрация или чорбаджийство.

Наистина нашето чорбаджийско съсловие е далеч да прилича на аристократската онази каста у европейските народи. У аристократите в Европа освен вредителните онези съсловнически предразсъждения съществуват въобще между тях и някои благородни черти, някои доблестни начала, които са пленявали обществата. Но нашите аристократи сякаш че са се отлъчили и събрали накуп всички онези черти и стремления, които дотолкова загрозяват човека, щото го свалят по-долу и от най-ниското и най-безсловестното животно. Редките онези примери на доблест и родолюбие, които сме срещали у твърде малцина някои от нашите повечето усопши чорбаджии, са толкоз незначителни спрямо големия капитал на злини и неправди у другите техни събрата, щото ме могат никак да нарушат тежестта на нашата присъда.

Те, чорбаджиите, които с по-голямото си богатство са могли да се въздигнат над по-бедното селско или гражданско съсловие, употребяваха и употребяват хиляди и най-престъпни средства за уголемението на своето богатство и сила, и влас. КОлко сиромаси не са проливали и проливат кървави сълзи поради насилните грабежи на чорбаджиите? Де, в коя община общите черковни и училищни пари не са били гълтани от ненаситимото тяхно сребролюбие? Освен това те според положението си, като са били извършително орудие на калугерските и на неуредените добре политически власти – те са упражнявали едно решително владение и тиранизъм върху бедния народ. Могат ли да се преборят техните неправедни отмъщения върху беззащитни хорица и техните гнусни клевети при правителството, чрез които те са рачили да се подлагат на тяхната непросветена, дива и едва ли не скотска воля? Никакво по-благородно помишление, никакво по-високо начало на родолюбие или на

човештина не е спрямо техните стремления към сребролюбие и властолюбие, към отмъщения и тиранизъм.

* * *

Когато българският народ въстана против гръцкото духовенство, той замисли – казваме ний по-горе – един идеал на обществен живот, в който да се олицетвори неговото пълно равенство, без оличителни съсловия, върхуу здравите и възвишени християнски закони.

Още в началото на борбата си той нямаше по-малко на очи чорбаджийската каста, колкото кастата на гръцките калугери. Но той усети, че ще му бъде невъзможно да победи първата, преди да съсипе втората. Той си помисли, че чистонародното българско духовенство, което би възлязло на властта единствено чрез волята и чрез силата на народа, ще схване своя задатък, който е: да се съедини в един дух със стремленията на народа и да тръгне с него на борба против гордата онази каста на чорбаджиите, да затрие нейната сила и нейното влияние, а с нея и всичките отровни зарази, които излизат из нея като из тяло гнило, холерическо и към зло само настроено. Из тази само победа би се въздигнал българският народ съвсем здрав, чист, въодушевен и способен за нов живот.

Но ето че лукавото това съсловие, щом видя движението на народа, позна, че за неговите интереси нещо не би било толкоз сгодно, колкото да се отпусне и то на пороя – да се намеси в разправията против гръцкото духовенство и полека-лека да вземе управлението на работите в ръцете си.

Даже, което стана повече от всичко, то се потруди да уплете в своите примки народното наше духовенство, да се съедини с него, за да последва и занаят своето върху народа владение, с тази разлика, че по-преди то правеше това чрез сътрудничеството на гръцкото духовенство, а сега да го прави с помощта на самото наше българско духовенство.

* * *

Не е сега пръв път, дето чрез печата се отваря приказка върху важната тази и толкоз заплашителна точка. Боението за възможното съединение на нашите калугери с чорбаджиите зародило се е отдавна. И ний чрез вестника си отколе взехме да ставаме отзив на тези стракове за народа. Читателите на листа ни може би помнят, че ний въставахме против това съединяване тогаз още, когато самата наша победа над гърците

не беше освен един неизвестен въпрос. Буйството на нашите против гърците разправи отвличаше постоянно нашето внимание от тази точка, при това и ний никога не сме могли да уверим себе си, че нашето духовенство, което има пред очите си наказанието на гърцкото духовенство, ще остане дотолкоз заслепено и ще забрави високия си задатък, без което неговото обдържание, неговото вличние и сила обръщат се на нула. Подир свършването на въпроса нашите очи бяха останали непрестанно отправени към нашето духовенство. В него беше ключът на ситуацията; то чрез пътя, по който щеше да тръгне, трябваше да ни укрепи в надеждите за едно по-хубаво бъдуще, за едно по-нравствено препорождение, или пък трябваше да унищожи всичките наши надежди и да ни зададе страхове за едно по-трудно бъдуще, нежели що е било миналото наше.

Ето прочее мястото, дето трябва да отговорим на онзи по-горе положен въпрос: дали нашето духовенство отговаря на високия свой задатък? Дали изпълнява своите длъжности като отбор, повикан да олицетвори в себе си всичките онези добродетели, които очертават възвишените и златните страници на евангелието и на апостоските послания? На конец – мисли ли нашето духовенство да се сдружи с народа и да защитава жизнените негови интереси, или пък тегли да се сдружи с явните негови неприятели, против неговата духовна свобода, против неговото благошастие и против всичкото негово бъдуще?

Известни събития, които излизат изсред някои общества, са както плодът на известни дървеса. Както плодът на едно дърво в каквината си отговаря на вътрешните материи, които съставляват самото дърво, така исто и събитията в духовния и политически живот по качеството си отговаря на вътрешните стихии, от които е съставено обществото, което ги е произвело. Плодът бива див, кисел, сладък, отровен или укрепителен, според самото дърво. Исто тъй и едно събитие бива полезно, вредително, похвално или скандално, според самото общество, което ги е произвело.

В началото още на нашата самостоятелна йерархия излезе изсред нея едно събитие, което произведе голяма вреда и тук, и по вън, а исто и в печата. То е избирането на Негово високопреосвещенство господина господина Григория за епархията Доростоло-Червенска. И то събитие не е ли способно да определи качеството на кръга, из който се е родило? Този плод не е ли кадърен да ни покаже вътрешността на дървото, на което е изникнал?

Онзи, когото волята и възклицанията на народа провъзведоха на най-високия черковен чин и по-голямата част на околостоящите му

провъзведоха на архиерейския сан, човек, на когото лисическият, низкият и хутородният характер е познат на нашата публика. Човек, който навред, дето е поминал, оставил е дири на развъртената си природа, на своите лукавства и подлости, човек, най-сетне, който преди някоя година короняса славната своя биография с едно дело колкото недопростимо за едно свещено лице, толкоз безсловесно и скандалиозно! И то кога? Когато всичкият наш народ и всичкото по-образовано съсловие наше очакваше да види делата на своето висше духовенство, когато и всичките странни общества имаха върху нас вперени очите си, за да съдят за характера на новото това наше положение, за което се толкоз борихме!

Що трябва прочее да мислим за народното свое духовенство? Това ли е примерът, който дава за нравственото препородение на народа? Това ли е цветът на християнските добродетели, с които трябва да бъде окитено? Чрез таквизи ли дела мисли то да въздържи от конечно разпадане разклатените вече основи на набожността и вярата у нашия народ?

Но нека оставим това и нека да дойдем на втората точка: нашето духовенство потърси ли да се облегне върху народа противу неговите неприятели, или се облегна върху неприятелите ни против правдините и свъпдата на народа?

Ний разправихме по-горе за духа и за характера на чорбаджийското съсловие. Ний казахме как умее то през времето на борбата ни против гърците да се увлече в нашите редове и потвърдихме за отколешните наши страхове да не би и това наше духовенство да се суетини с тази каста и като се подкрепят една друга, да утвърдят своята неотговорна и самоволна власт над бедния народ.

Но ето че за жалост времената дойдоха да оделотворят всички наши страхове, дойдоха да покажат, че ний и в крайния степен на своя пессимизъм не бяхме си мислели един толкоз лош изход на работите, колкото що виждаме днеска на дело.

Тамо – в злополучния дом на възстановената наша народна черква, който обкитиха златните надежди и най-доблестните помишления и желания на българския народ, дето трябваше да е събран вече екзархийският съвет, излязъл из недрата на един народен събор – днес за днес тамо горделиво се обляга върху своята с нечисти средства придобита придобита сила онзи, когото всичкият свят припозна за сляпо и подло орудие на неприятелските нам страни, който, като се опира от една страна върху онази вред по отечеството ни разпространена мрежа на

чорбаджии в сътрудничество с някои от ТТПШ, налага своята воля даже върху добродушния наш екзарх. Тамо г. Пенчович и всичката му свита плетат интриги за всичко, само не за интереса и за доброто на българския народ.

О, българи, да останаха вашите надежди! Бедни народе, това ли бе съдено да дочакаш?

* * *

Но не излязохме ний тука да проливаме сълзи върху развалините на излъганите наши надежди, не излязохме да се оплакваме противу злочестата своя съдба. Тука е мястото, дето видяхме за нужно да се обърнем към н. Блаженство и към всичкото наше висше и ниже калугерство и да ги попитаме с всичката възможна сериозност: с таквози едно поведение знаят ли те какво правят? Знаят ли накъде отиват? Могат ли те да схванат какви ще бъдат следствията на това очевидно отстъпание от пътя, който им предначертава високото тяхно положение, като народни предводители и нравствени препородители?

Истина е, че сега на много места общините и особено там, дето чорбаджийската каста е още в силата си и преобладава, като че пригласят на кривите ноти на нашата екзархия и като че я утвърдяват в извращения път, по който е тръгнала. Но не трябва нашето духовенство да се уповава и не трябва да се обляга върху тези знакове. Подир блистателната наша победа над гърците по нас настана, естествено подир таквоз събитие, идущата епоха на реакцията и на отпочивание, на радост и на веселба. Всякой може да ни разбере, като кажем, че подобни победи са като крепките пития; те укрепват народите. Нашият народ е още като полуупит от своята победа. И онези, които искат да го експлоатират, употребиха това сгодно време да ловят риба в мътна вода. Обаче няма да се мине много време, и народът ще дойде на себе си. Не е възможно, щото той да одобри делата и поведението на нашата екзархия. Всички онези, които имат очи, за да видят, и уши, за да слушат, могат да се уверят като нас, че българският народ не се е родил да бъде стъпало и опашка на една шепа калугери и чорбаджии. Един огромен исполински глас се издава сред стихииите на българския народ; този глас отговаря на вътрешния характер негов и на неговото положение. В този глас се заключава идея висока и благотворна, идея, през която има да станат жертва всичките гнили и противонародни стихии. Ей, българският народ – нека добре размислят върху тази дума – е като огнедишуща гора, която работи изтрайно и на която не е дошло време да избухне. Ей, нека чуе тази

дума нашето духовенство и нека знае, че то дреме върху вулкан.

Какво е стремлението на българския народ? Къде върви той?

За да отговорим точно на това питане, нужно е да захванем по-издалече.

Епохата на религиозния фаантизъм, на здравата още набожност във Франция в миналия вече осемнадесети век дойде към края си.

На 1789 избухна тамо голямата онази революция, която събори началата на християнството и се опита да установи върху техните развалини естествените начала или началата на истинското човечество.

Но по онова време знанията не бяха се още доволно арзвили, за да определят точно законите на естествената система. Французите не знаеха за правата на жената, че са равни с правата на мъжа. Те не вярваха, че пълната нравственост е необходима за мира и за спокойствието на човеческите общества и на чистотата на човеческото име. А що е повече, те нямаха понятие за страшния онзи закон в естеството, че всяка неправда има да се накаже още и тук на този свят, който виждаме с очите си, на който живеем. Поради това установлението на францuzката революция не остана трайно и вълните на християнизма, като се разпиляха от страшния онзи ураган, за време нахлуха пак във Франция и я завладяха.

Францuzката революция пропадна, но идеята ѝ не пропадна. Тя взе да минава границите на Франция и да се разпространява в съседните германски и латински земи. Навред из Европа духовенството усети голямата опасност, която го заплашва. И то, за да поддържа вярата, разумя, че трябва саминко да стане образец на набожност, нравственост и родолюбие. Таквoз е въобще духовенството в европейските земи и чрез тези средства е спирало и спира насилното превращение на обществата, а е дало на арзвитието на работите едно толкоз тежко и трудно движение и що е главното, успяло е да поддържа властта и влиянието си до днес, за да не казвам, че то с това си поведение ще ги поддържа за дълго време още.

Нека пристъпим сега към предмета си.

Развитието на свобододумните идеи, като премина и разбуди всичките народи в Европа, стигна най-сетне и до нас – българите. Нашият народ – казвали сме го и на друго място, – колкото и да е млад и още и нов, умее да схване новите мисли и да се надъхне от тях. Ний разправяме в началото на настоящия си член какво впечатление му направиха те, каква цел да гони го подбудиха и какъв идеал да си състави го накараха. Тези нови мисли произведоха в него началото на народностите и се

отразиха в повдига противу гръцкото влияние, което е, както се знае, една степен по-горе от началото на религиозния фанатизъм. Случи се при това, че и туй обстоятелство, дето у нас висшето духовенство да бъде чуждонародно и развратно до най-висока степен – да помогне на стремлението на българския народ. И тъй освен масата на народа, освен всичката наша интелигенция стана, щото и самото наше българско духовенство да се съедини с пороя и да пристане въз този черковен, политически и социален преврат (революция), при всичко че той много спомогна, за да се разслабят връзките на сляпото вярване в калугерската непогрешимост, даже и в надестествените начала в самата вяра.

И тъй, като математически пресметнато следствие на всичко това, което казахме, излиза, че нашето духовенство, което пороят на обстоятелствата доведе начело на българския народ, ако иска да поддържа влиянието си и силата си, трябва да се държи и занаят с общото движение на народа, то даже трябва да вземе само в ръцете си арзвитие то на напредъка у нас: то трябва само да стане образец на истинна християнска добродетел и нравственост, на родолюбие, каквото е духовенството у други народи, а особено у братския нам и съплеменен народ – хърватите. Ако ли пък не направи това, то ще бъде завлечено от колелото на движението на народа и хвърлено в гроб заедно с началата, които не умее да защитава.

* * *

Ний изложихме по-горе духа си, стремлението на нашето народно наречено духовенство, ний доказахме, че то всичко прави, само не онова, което трябва да прави. От нашите думи, т.е. от делата, които виждаме, че стават, става ясно, че нашето духовенство се е заразило от истите страсти, чрез които се отличи толкоз фенерската свита, и че то мисли да остане исто тъй непросветено върху задатъка, който му предлежи, както и гръцките калугери.

Знае ли нашето духовенство какво ни обещава това негово поведение? Знае ли то какви ще са следствията на пътя, по който е тръгнали?

Никой не може да ни набеди, че имаме частен някакъв интерес във въпроса, който разискваме. Ний веднъж само помислихме да стъпим в по-блиско сношение с един от нашите архиереи, когото съдбата почете повече от другите, и то с надеждата да го възкрепим единствено върху основите на чистите народни интереси. Но ето че останахме излъгани. И не сме ли и ний един от онези, които посвятихме и здраве, и състояние за тази борба, конецът на която въздигна онези, които посрещаме с

толкоз преданост и ентузиазъм, а против които въставаме сега, като виждаме, че не отговарят и на очакванията на народа, че не отговарят и на самите свои интереси, като не гиразбират сами? А що сме криви, ако победата не упи и нас, както другите, ако нашите ощи останаха бистри и сега виждат по-далече, нежели ощите на някои други?

Прочее, ний мислим и с всичкото си дълбоко уверение, с всичкото си чистосърдечие можем да се обърнем към нашите духовни отци в Екзархията и да им кажем: Внимавайте!

Внимавайте и не гледайте само във ведрото засега небе, защото ето, задава се облакът из крайния ъгъл на хоризонта и той е, който, ако не внимаваме, ще обърне всичката ваша радост в дълбока тъга, всичката ви слава – в неописван срам и всичкото ваше действие – в невъзкресна смърт.

С изпъждането на гръцките калугери не се е свършила българската революция, нито пък ще се спре тя с това ваше поведение. Недейте се обверява на моменталния този мир, който владее нашето отечество. Той скоро ще се свърши и времето на новата борба ще настане.

Тази борба ще има политически и социален характер. Тогаз от вас ще се изискат дела, не думи, но дела високи и благотворни – дела, които да отговарят на великото вдъхновение на българския народ. Уви на онез, които не са приготвени за това?

Не съглеждате ли вий онези светли точки, които се вестяват тутам из нашето отечество и между нашата публика и които предвестяват нови времена, нови образования, които има да се въздигат върху развалините на вехтите? Не усещате ли, че тези искри не са освен предтечи на големия огън, който има да загори в гърдите на всичкият народ, понеже самият характер на народа и самото му положение го прави способен за таквоя едно движение? Нямате ли толкова политическа разумност да разберете, че този огън гори много народи и че другаде неговото избухване се възпира от умните духовни власти, а у нас, ако не станете вий нравствени, разумни, напредъчни и родолюбиви, ще ускорите избухването на вулкана, който вас най-напред има да помете?

Ето например и ний сме един от многото онези деятели по народното въздигане, и ето в искреността си ставаме да ви кажем, че няма да търпим, щото вий чрез несправедливостта си и чрез слабото си родолюбие да станете причина за уголемяването на и тъй тежките рани, от които е покрит бедният наш народ. Ний искаме от вас нова почва, нов живот. Ако вий не сте кадърни да изпълните желанието на тоз народ върху черковните основи, ще го принудите да подири това върху друга някоя

основа, която ще бъде вашето пропадение, защото вий ще сте отговорни както за злините, които може да сполетят народа, тъй и за собствената си гибел, защото се показвахте неспособни за задатъка, който беше възложен връз вас.

КРАЙ

Статията е публикувана във в. „Македония“ през 1872 г.

Източник: Словото
Набиране: Боян Йоцов

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4133>]